

برآورد ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران و مقایسه آن با زکات پرداختی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹

تاریخ دریافت: ۹۲/۰۲/۰۸

محمد مهدی عسکری*

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۳/۰۴

عبدالمحمد کاشیان**

چکیده

زکات یکی از منابع درآمدی دولت اسلامی برای رفع فقر است که در اسلام دارای اهمیت بسزایی است. این فرضیه الهی از آن جهت دارای اهمیت است که یکی از اساسی‌ترین ابزارهای توازن ثروت در جامعه اسلامی را تشکیل می‌دهد و بواسطه آن بخشی از حداقل‌های معیشتی خانوارهای نیازمند در جامعه تأمین می‌شود. در این تحقیق می‌خواهیم به محاسبه درآمدهای بالقوه حاصل از زکات در ایران برای سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ بپردازیم و نتایج حاصل از آن را با مقدار بالفعل درآمدهای مذکور مقایسه کرده و نتایج حاصل را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهیم. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر نسبت درآمد بالفعل به درآمد بالقوه زکات به شدت افزایش یافته است و دارای یک جهش بلند است. به طوری که میزان پرداختی زکات از ۱/۳ درصد در سال ۱۳۸۳ به نزدیک ۳۰ درصد در سال ۱۳۸۹ رسیده است. اما با این وجود مقدار پرداختی زکات به نسبت ظرفیت بالقوه موجود بسیار کم و ناچیز است و انتظار می‌رود در سال‌های آینده بهبود یابد.

واژگان کلیدی

زکات، زکات فطره، ظرفیت بالقوه زکات، درصد پرداخت زکات، زکات در ایران

طبقه‌بندی JEL: H27

m.askari@isu.ac.ir

* دانشیار دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد دانشگاه امام صادق (ع)

kashian@isu.ac.ir

** دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی (گرایش اقتصاد اسلامی) دانشگاه امام صادق (ع)

مقدمه

زکات یکی از منابع درآمدی دولت اسلامی برای رفع فقر است که خداوند متعال به آن اهمیت زیادی داده است و آن را در بسیاری از آیات قرآن کریم هم ردیف نماز آورده است. این فرضیه الهی از آن جهت دارای اهمیت است که یکی از اساسی‌ترین ابزارهای توازن ثروت در جامعه اسلامی را تشکیل می‌دهد و بواسطه آن است که بخشی از حداقل‌های معیشتی خانوارهای نیازمند در جامعه تأمین می‌شود. در این تحقیق می‌خواهیم به محاسبه درآمدهای بالقوه حاصل از زکات در ایران برای سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ بپردازیم و نتایج حاصل از آن را با مقدار بالفعل درآمدهای مذکور مقایسه کرده و نتایج حاصل را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهیم.

اینکه زکات به چه چیزهایی تعلق می‌گیرد، مورد اختلاف فقهای شیعه و سنی بوده است و لذا در مرحله اول باید مشخص شود که منظورمان از زکات چیست. آنچه که مؤسّم است این است که زکات دارای یک معنای عام است و یک معنای خاص. مراد از معنای خاص زکات همان چیزی است که مورد اختلاف فقها قرار گرفته است و در مورد انحصار آن به موارد نه‌گانه و یا امکان تعمیم آن به بیش از ۹ مورد اظهار نظرهای زیادی شده است که در اینباره بحث خواهیم کرد. اما مراد از زکات به معنای عام، زکاتی است که شامل خمس، زکات به معنای خاص، زکات فطره، صدقات مستحبی و کفارات می‌شود.

آنچه را که در این تحقیق به دنبال آن هستیم محاسبه ظرفیت بالقوه زکات به معنای خاص و زکات فطره است.

به همین دلیل در قسمت اول این تحقیق به بررسی آرای فقهای شیعه درباره زکات به معنای خاص خواهیم پرداخت و نشان خواهیم داد که مشهور فقهای شیعه بر این نظرند که زکات منحصر در موارد نه‌گانه (گندم، جو، کشمش، خرما، گاو، گوسفند، شتر، طلا و نقره) است.

در قسمت بعد به برآورد ظرفیت بالقوه زکات در موارد نه گانه خواهیم پرداخت. از آنجا که برای محاسبه ظرفیت بالقوه زکات موارد نه گانه، نیاز به آمار مربوط به سرشماری عمومی کشاورزی داریم، تنها می‌توانیم ظرفیت بالقوه زکات برای سال ۱۳۸۲ را مورد محاسبه قرار دهیم. علت اینکه به آمار سال ۱۳۸۲ اکتفا می‌کنیم این است که آخرین سرشماری عمومی کشاورزی در این سال انجام شده است. البته بعد از محاسبه زکات بالقوه سال ۱۳۸۲، با استفاده از ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی به محاسبه زکات در سال‌های دیگر خواهیم پرداخت که توضیحات آن در ادامه خواهد آمد. در قسمت بعد به محاسبه ظرفیت بالقوه زکات فطره خواهیم پرداخت و در قسمت آخر نیز به مقایسه درآمدهای بالقوه و بالفعل زکات در اقتصاد ایران پرداخته و به تحلیل نتایج آن خواهیم پرداخت.

۱. سابقه تحقیق

به دلیل اهمیت موضوع زکات، کارهای تحقیقی و فقهی بسیار زیادی صورت گرفته است. طبیعتاً معرفی همه آنها و نقد و بررسی آنها در این مجال میسر نیست، اما به برخی از آنها که قرابت بیشتری به مقاله حاضر دارند، خواهیم پرداخت.

ثامنی کیوانی به بررسی میزان درآمدهای بالقوه حاصل از پرداخت زکات پرداخته است. هدفی را که او در پایان نامه خود دنبال کرده، این است که آیا زکات تا چه حد در اداره امور حکومتی به دولت کمک می‌کند. لذا در حله اول ایشان به محاسبه درآمدهای بالقوه حاصل از زکات با فرض انحصار در موارد نه گانه است پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده است که زکات تنها ۱/۶ درصد از مخارج دولت را تأمین می‌کند و لذا نمی‌تواند منبع مناسبی برای درآمدهای دولت باشد (ثامنی کیوانی، ۱۳۷۸، ص ۱۰۹). از ویژگی‌های مهم تحقیق ایشان روشی است که در محاسبه ظرفیت بالقوه زکات بکار گرفته است. البته باید توجه داشت که زکات صرفاً در موارد نه گانه خلاصه نمی‌شود. بلکه خمس و زکات فطره و سایر صدقات را نیز شامل می‌شود. لذا

اگر بخواهیم میزان درآمد زکات نسبت به مخارج دولت را بررسی کرده و در مورد نقش آن بحث نماییم، باید زکات به معنای عام را در نظر بگیریم. عسکری به مقایسه تحلیلی آثار اقتصادی زکات و مالیه تورمی به تحلیل نظری و مقایسه این دو نوع مالیات می پردازد. علاوه بر این ایشان به بررسی انحصار زکات در موارد نه گانه می پردازند و به این نتیجه می رسند که منابع زکات محدود به موارد نه گانه نیست و همه اموال را شامل می شود مگر آنکه دلیل خاصی برای تخصیص داشته باشیم نظیر محصولات فاسد شدنی، لکن حاکم حق می تواند در زمان های مختلف گروهی از اموال را مورد عفو قرار دهد چرا که زکات از آن اوست (عسکری، ۱۳۸۴، ص ۹). ویژگی مهم تحقیق ایشان این است که مساله زکات را به طور مبسوط و مستدل از نگاه فقهای شیعه و سنی مورد بحث و بررسی قرار داده است و اقدام به نتیجه گیری در هر قسمت نموده است.

گیلک حکیم آبادی به بررسی توان زکات (گندم و جو) در کاهش فقر (مطالعه موردی استان گلستان) می پردازد (گیلک حکیم آبادی، ۱۳۸۵، ص ۱۰۱). نتیجه تحقیق نشان می دهد چنانچه گردآوری و هزینه کردن زکات با درایت و مدیریت انجام شود، زکات توان تأمین مالی درصد بالایی از موارد فوق را دارد. شایان ذکر است که سهم این تحقیق در طرح مباحث اساسی فقهی اقتصادی زکات به ویژه در برآورد صحیح و همچنین مصارف آن است (همان).

کیاء الحسینی می کوشد تا ضمن طرح بحث های فقهی مربوط به زکات فطره و با توجه به اطلاعات موجود، مبلغ ریالی آن در سطح خانوارهای شهری و روستایی در هر دهک درآمدی (هزینه ای) و همچنین در سطح ملی را برای دوره زمانی ۸۰-۱۳۷۰ برآورد کند (کیاء الحسینی، ۱۳۸۷، ص ۱۳۳). نتیجه تحقیق ایشان این بوده است که زکات فطره به تنهایی برای رفع فقر کفایت نمی کند و لازم است که از منابع دیگری برای رفع فقر استفاده شود (همان). رسیدن به چنین نتیجه ای بسیار طبیعی است، چرا

که در احادیث اهل بیت علیهم‌السلام آنچه که برای رفع فقر کفایت می‌کند، زکات است که زکات فطره یکی از آن‌ها است و لذا شامل خمس و زکات موارد نه‌گانه نیز می‌شود. روشی که ایشان پیش می‌گیرد روش مناسبی است که البته با پیچیدگی‌هایی همراه است. سعی ما بر این بوده است که در این مقاله خود از روشی ساده‌تر استفاده نماییم.

اسماعیل‌پوردره افزایش بهره‌وری و کارآئی و اثربخشی بهینه در حوزه‌های جمع‌آوری، اداره و توزیع زکات در ایران را مستلزم ایجاد مؤسسات مالی زکات را در کشور دانسته است (اسماعیل‌پوردره، ۱۳۸۷، ص ۲۷۵). برای این منظور به بررسی دو پیش‌نیاز فقهی ایجاد مؤسسات مالی زکات یعنی امکان تعمیم متعلقات زکات و نقش حکومت در قبال زکات پرداخته و سپس به اجرای زکات در کشورهای اسلامی از نظر قوانین، ساختار اداری و شیوه‌های جمع‌آوری و توزیع پرداخته است و وضعیت فعلی اداره زکات را در جمهوری اسلامی ایران بررسی کرده و در پایان به ارائه الگوی مؤسسات مالی زکات در جمهوری اسلامی ایران همت گماشته است (همان).

۲. بررسی دیدگاه فقها درباره موارد تعلق زکات

مشهور فقیهان امامی، بلکه اکثریت آنان معتقدند زکات در نه چیز، واجب است و این نه چیز عبارت است از: گندم، جو، خرما، کشمش، شتر، گاو، گوسفند، طلا و نقره مسکوک. بزرگانی مانند شیخ صدوق، شیخ مفید، سید مرتضی، شیخ طوسی، محقق حلی، شهیدین و بیشتر فقهای متأخر و معاصر، این قول را اختیار کرده و برخی بر آن ادعای اجماع کرده‌اند (امام خمینی، ۱۳۷۹، ص ۱۰).

در میان فقیهان امامی تعداد معدودی، قول مشهور را نپذیرفته و به وجوب زکات در مواردی بجز اشیای نه‌گانه قائل شده و یا بنابر احتیاط، ترک آن را در این اشیاء جایز ندانسته‌اند. از این اقوال می‌توان به اختصاص موارد نه‌گانه به صدر اسلام (قول یونس بن عبدالرحمن)، وجوب زکات در مال التجاره (قول شیخ صدوق و پدرش)، زکات از محصول زمین‌های عشیری از تمام چیزهایی که با قفیز پیمانه شود (قول ابن جنید)،

وجوب زکات در پول‌های رایج (آیت‌ا... منتظری) و توسعه موارد وجوب زکات بنا بر صلاح‌دید حاکم اسلامی (در نظر شهید صدر) اشاره کرد (عسکری، ۱۳۸۴، صص ۹-۱۴۲).

اگر چه دیدگاه فقهای اهل سنت در خصوص موارد وجوب زکات، یکسان نیست، لکن اکثر آنان زکات را در بیشتر از اشیای نه گانه واجب دانسته‌اند. در عین حال گفته شده است که عده‌ای مانند حسن بصری، ابن سیرین، حسن بن صالح بن حی، ابن ابی لیلی و احمد بن حنبل در یکی از دو روایتش زکات را منحصر در اشیای نه‌گانه دانسته‌اند. برخی از علمای معاصر اهل سنت نیز تلاش کرده‌اند متعلقات زکات را با نیازها و مقتضیات زمان انطباق دهند و از این رو تعیین موارد وجوب آن را از اختیارات حاکم اسلامی دانسته‌اند و در بسیاری از منابع ثروت امروزی از قبیل املاک و مستغلات، وسایل نقلیه، حقوق کارگران و کارمندان و درآمد شغل‌های مختلف و... پرداخت زکات را واجب دانسته‌اند (الزحیلی، ۲۰۰۹م، ص ۷۷۲). در خصوص اسکناس و سکه‌های رایج نیز جمهور فقها (فقهای حنفی، مالکی و شافعی) زکات را در آن واجب می‌دانند، ولی پیروان مذهب حنبلی، زکات را در آن واجب ندانسته‌اند، جز آنکه عملاً به طلا و نقره تبدیل شود (الزحیلی، ۲۰۰۹م، ص ۷۷۲).

۳. محاسبه ظرفیت بالقوه زکات غلات اربعه، انعام ثلاثه و نقدین در اقتصاد ایران

۳-۱. زکات غلات اربعه: گندم، جو، کشمش، خرما

در قسمت اول از این بخش به بررسی درآمدهای بالقوه حاصل از غلات اربعه می‌پردازیم. قبل از هرچیزی لازم است که مبانی نظری، شرایط وجوب زکات غلات اربعه، مقدار و شیوه اخراج زکات غلات اربعه و ویژگی‌های زکات غلات اربعه را مورد بررسی قرار داده و در قسمت بعدی با ارائه یک مدل کلی برای محاسبه درآمدهای حاصل از غلات اربعه، به محاسبه این درآمدها می‌پردازیم.

۲-۳. شرایط وجوب زکات غلات اربعه:

علاوه بر شرایط عمومی تکلیف مانند بلوغ، عقل، تمکن در تصرف و امثال ذلک، به طور کلی لازم است که دو شرط وجود داشته باشد تا زکات در غلات اربعه واجب شود:

- ۱- نصاب: در مورد غلات اربعه زمانی زکات واجب می‌شود که حجم این محصول به ۵ وسق یا ۲۰۷,۸۴۷ کیلوگرم برسد (امام خمینی، ۱۳۷۹، ص ۳۲۵). هر تولیدی که کمتر از این مقدار باشد، مشمول زکات قرار نمی‌گیرد.
- ۲- ملکیت داشتن: شخص در موقع پرداخت زکات باید به نسبت مالی که زکات از آن پرداخت می‌شود، مالکیت داشته باشد.

۳-۳. مقدار و شیوه اخراج زکات غلات اربعه:

طبق فتوای فقها اگر زمینی که محصولات چهارگانه در آن کشت شده اند با آب باران، چاه و یا چشمه آبیاری شده باشند، زکات محصول بدست آمده $\frac{1}{10}$ خواهد بود و اما اگر با دلو آبیاری شود و یا اینکه از روش‌هایی مانند آبیاری قطره‌ای و امثال ذلک استفاده شود در این صورت مقدار زکات $\frac{1}{20}$ خواهد بود و اگر از هر دو را استفاده شود به نسبت زکات پرداخت می‌شود. به عنوان مثال اگر نیمی از آبیاری با آب باران بوده باشد و نیمی دیگر با آبیاری قطره‌ای و یا استفاده از دلو، مقدار زکات $\frac{1}{15}$ خواهد بود. اگر زکات یک محصول برای یک سال پرداخت شود، در سال‌های بعدی بر آن زکات وضع نمی‌شود حتی اگر سال‌های متمادی از آن بگذرد.

یکی از نکاتی که باید در وضع زکات به آن توجه کرد این است که زکات بر تولید ناخالص محصولات فوق وضع نمی‌شود بلکه مقدار هزینه‌هایی که شخص انجام داده است را باید از میزان تولید خود کم کند. بعد زکات را پرداخت نماید. منظور از مخارج و هزینه‌ها، تمامی هزینه‌هایی است که شخص برای بدست آوردن محصول، حفظ و جمع‌آوری آن پرداخت می‌کند مانند: پول، بذر، درو، نگه‌داری، آبیاری، جمع‌آوری و

سایر هزینه‌هایی که در فرآیند تولید شخص با آن مواجه می‌شود. البته باید توجه کرد که ملاک به نصاب رسیدن قبل از کسر هزینه‌هاست و معیار پرداخت پس از کسر هزینه‌ها است.

۳-۴. تعیین تابع زکات محصولات کشاورزی

برای سادگی بیشتر در کار فروض زیر را در نظر می‌گیریم:

$$i = \text{محصول مورد نظر}$$

$$CGP_i = \text{تولید ناخالص محصول نام}$$

$$CNP_i = \text{تولید خالص محصول نام (محصول مشمول مالیات)}$$

$$Z_{ri} = \text{مقدار زکات محصول دیمی نام}$$

$$Z_{wi} = \text{مقدار زکات محصول آبی نام}$$

حال می‌توان با استناد به متون فقهی توابع مقدار زکات را مورد محاسبه قرار داد و

میزان زکات را در هر یک از محصولات دیمی و آبی مورد محاسبه قرار داد:

$$Z_{ri} = \begin{cases} 0 & \text{اگر } CGP_i < 847.207Kg \\ \frac{1}{10}CNP_i & \text{اگر } CGP_i \geq 847.207Kg \end{cases} \quad (1)$$

$$Z_{wi} = \begin{cases} 0 & \text{اگر } CGP_i < 847.207Kg \\ \frac{1}{20}CNP_i & \text{اگر } CGP_i \geq 847.207Kg \end{cases} \quad (2)$$

۳-۵. ارائه مدل کلی برآورد ظرفیت بالقوه زکات غلات اربعه

برای ارائه مدلی مناسب برای تخمین ظرفیت بالقوه زکات فرض می‌کنیم که:

A: متوسط فروش یک کیلو از محصولات کشاورزی

L: تولید کل محصول

E: مقدار تولید ناخالص غیرمشمول (فاقد شرط حد نصاب)

M: متوسط هزینه متغیر هر هکتار (واحد سطح)

e: وسعت کل اراضی کشور (در آن محصول)

h: وسعت اراضی غیرمشمول زکات (وسعت زمین‌هایی که مقدار تولیداتشان از حد نصاب کمتر است)

Z_{wi} : مقدار زکات محصول آبی i ^۱

Z_{ri} : مقدار زکات محصول دیمی i

طبیعی است که اگر مقدار تولید ناخالص غیرمشمول (E) را از تولید کل محصول (L) کم نماییم، محصول مشمول پرداخت زکات بدست می‌آید. حال با فراهم شدن مواد اولیه می‌توانیم مدلی را بر مبنای فقه شیعه بدست آوریم که در آن میزان زکات را نشان می‌دهد.

$$\begin{cases} Z_{wi} = 0.05[A(L - E) - M(e - h)] \\ Z_{ri} = 0.10[A(L - E) - M(e - h)] \end{cases} \quad (3)$$

۳-۶. محاسبه درآمد بالقوه زکات غلات اربعه برای سال ۱۳۸۲

زکات گندم آبی: براساس آمار موجود می‌توان مقدار بهره‌برداری، سطح کاشت و تولید گندم آبی را در جدول زیر آورد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ i اعداد ۱ و ۲ و ۳ و ۴ را بخود می‌گیرد و بیانگر ۴ محصول گندم، جو، کشمش و خرما است.

جدول (۱): مقدار بهره‌برداری، سطح کاشت و تولید گندم آبی ایران ۱۳۸۲^۱

شرح	تعداد بهره‌برداری ^۳	سطح کاشت (هکتار)	تولید (تن)	متوسط تولید هر بهره‌برداری ^۲ کیلوگرم
جمع طبقات	۹۵۷۵۸۶	۲۴۲۷۹۲۰	۷۵۱۱۹۸۴	۷۸۴۴/۷۱
کمتر از ۰/۱ هکتار	۵۹۷۶	۶۷۲	۲۱۸۵	۳۶۵/۶۲۹۲
۰/۱ تا کمتر از ۰/۲ هکتار	۱۱۹۲۳	۱۰۳۷	۳۷۳۶	۳۱۳/۳۴۴
۰/۲ تا کمتر از ۰/۵ هکتار	۴۱۷۳۳	۷۵۳۵	۲۵۶۶۶	۶۱۵/۰۰۴۹
۰/۵ تا کمتر از ۱ هکتار	۶۲۵۱۷	۲۰۹۶۵	۶۸۵۳۳	۱۰۹۶/۲۳
۱ تا کمتر از ۲ هکتار	۱۲۴۷۲۹	۷۸۰۸۸	۲۴۶۷۴۰	۱۹۷۸/۲۰۹
۲ تا کمتر از ۳ هکتار	۱۱۴۰۸۵	۱۱۵۵۰۴	۳۵۶۲۲۰	۳۱۲۲/۴۰۹
۳ تا کمتر از ۴ هکتار	۹۵۳۱۲	۱۲۵۵۴۴	۳۹۳۸۶۸	۴۱۳۲/۴۰۷
۴ تا کمتر از ۵ هکتار	۷۶۷۳۷	۱۲۵۱۵۰	۳۸۹۳۳۲	۵۰۷۳/۵۸۹
۵ تا کمتر از ۷/۵ هکتار	۱۵۳۳۲۱	۳۴۸۶۵۴	۱۰۶۸۴۰۶	۶۹۶۷/۴۲۶
۷/۵ تا کمتر از ۱۰ هکتار	۶۷۱۵۶	۱۸۳۵۸۴	۵۷۷۲۹۱	۸۵۹۶/۲۶۸
۱۰ تا کمتر از ۱۵ هکتار	۹۰۷۴۷	۳۲۳۴۶۷	۹۹۷۴۰۳	۱۰۹۹۱/۰۳
۱۵ تا کمتر از ۲۰ هکتار	۳۸۴۱۹	۱۷۶۱۵۱	۵۲۹۱۰۱	۱۳۷۷۱/۸۶
۲۰ تا کمتر از ۲۵ هکتار	۲۵۱۰۹	۱۵۴۶۲۵	۴۶۱۴۱۵	۱۸۳۷۶/۴۸
۲۵ تا کمتر از ۳۵ هکتار	۲۱۳۵۳	۱۶۵۹۱۴	۴۸۹۱۰۹	۲۲۹۰۵/۸۷
۳۵ تا کمتر از ۵۰ هکتار	۱۲۰۷۲	۱۲۶۵۳۹	۳۷۸۷۱۴	۳۱۳۷۱/۲۷
۵۰ تا کمتر از ۱۰۰ هکتار	۱۱۶۵۲	۲۰۴۴۷۷	۶۱۷۲۰۸	۵۲۹۷۰/۱۳
۱۰۰ تا کمتر از ۲۰۰ هکتار	۳۳۴۳	۱۱۲۷۴۸	۳۵۳۰۷۰	۱۰۵۶۱۴/۷
۲۰۰ تا کمتر از ۵۰۰ هکتار	۱۱۲۶	۸۴۷۴۲	۲۷۳۵۳۱	۲۴۲۹۲۲/۷

^۱ سرشماری عمومی کشاورزی، مرکز آمار ایران، صفحه ۶۹

^۲ این ستون از تقسیم تولید بر تعداد بهره‌برداری هر طبقه به دست آمده است.

^۳ ممکن است برخی از واحدهای تولیدی بیش از یک مالک داشته باشد و برخی دیگر یک نفر مالک چند واحد باشد. در نصاب زکات واحد تولیدی ملاک اصلی نیست بلکه شخص مکلف ملاک وضع زکات محسوب می‌شود. در اینجا فرض ما این است که هر واحد یک نفر مالک دارد و عملاً فرقی بین واحد و مالک قائل نشده‌ایم.

برآورد ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران و مقایسه آن با زکات پرداختی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ □ ۷۹

۵۳۴۵۸۲/۵	۱۰۳۷۰۹	۲۹۳۸۰	۱۹۴	۵۰۰ تا کمتر از ۱۰۰۰ هکتار
۹۷۵۹۸۱/۱	۵۱۷۲۷	۱۴۴۰۹	۵۳	۱۰۰۰ تا کمتر از ۲۰۰۰ هکتار
۴۳۱۱۰۳۴	۱۲۵۰۲۰	۲۸۷۳۵	۲۹	۲۰۰۰ هکتار و بیشتر

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی، سال ۱۳۸۲

جدول فوق حاکی از آن است که زمین‌های بیش از نیم هکتار، زمین‌هایی هستند که مشمول زکات می‌شوند چرا که تنها این زمین‌ها هستند که مقدار تولیدشان به بیش از ۸۴۷ کیلوگرم رسیده است.

در معادلات این بخش مقدار L یا حجم تولید برابر است با ۷۵۱۱۹۸۴ تن بوده است. مقدار A یا قیمت گندم در این سال ۱۵۰ تومان بوده است^۱. بدیهی است که قیمت هر تن گندم ۱۵۰ هزار تومان می‌باشد. از طرفی مقدار E یا تولید ناخالص غیرمشمول (فاقد شرط حد نصاب) برابر ۱۳۱۷۰۷ تن بوده است.

مقدار M یا متوسط هزینه متغیر هر هکتار (واحد سطح) ۳۰۳۵۱۳ تومان بوده است^۲. مقدار e یا وسعت کل اراضی کشور (در آن محصول) ۲۴۲۷۹۲۰ هکتار بوده است و مقدار h یا وسعت اراضی غیر مشمول زکات (وسعت زمین‌هایی که مقدار تولیدشان از حد نصاب کمتر است) ۳۹۴۵۳ هکتار بوده است.

$$z_{\text{گندم}} = 0.05[A(L - E) - M(e - h)] \quad (۴)$$

$$z_{\text{گندم}} = 0.05[150000(7511984 - 131707) - 303513(2427920 - 39453)]$$

$$z_{\text{گندم}} = 19105538271$$

^۱ سایت بانک مرکزی ایران، پایگاه اطلاعات و داده‌های سری زمانی

^۲ سایت وزارت جهاد کشاورزی، سامانه اطلاعات مربوط به هزینه تولید محصولات کشاورزی. مبنای فقهی هزینه تولید، هزینه حسابداری است، در حالی که آمارهای اعلام شده توسط مراکز آمار هزینه فرصت است که خواننده باید بدان توجه کند.

می توان ادعا کرد چیزی در حدود بیست میلیارد تومان به عنوان زکات بالقوه گندم آبی در سال ۱۳۸۲ بوده است. به همین صورت می توان با استفاده از آمار موجود ظرفیت بالقوه گندم دیم را نیز مورد محاسبه قرارداد.

آمار نشان می دهد که مقدار L یا حجم تولید برابر است با ۴۱۶۴۲۹۲ تن بوده است. مقدار A یا قیمت گندم در این سال ۱۵۰ تومان بوده است^۱. بدیهی است که قیمت هر تن گندم ۱۵۰ هزار تومان می باشد. از طرفی مقدار E یا تولید ناخالص غیرمشمول (فاقد شرط حد نصاب) برابر ۲۵۷۹۷ تن بوده است. مقدار M یا متوسط هزینه متغیر هر هکتار (واحد سطح) ۱۰۹۷۱۹ تومان بوده است^۲. مقدار e یا وسعت کل اراضی کشور (در آن محصول) ۴۵۱۳۳۷۵ هکتار بوده است و مقدار h یا وسعت اراضی غیرمشمول زکات (وسعت زمین هایی که مقدار تولیداتشان از حد نصاب کمتر است) ۱۵۵۳۶ هکتار بوده است. با در اختیار داشتن اطلاعات اولیه:

$$z_{r\text{گندم}} = 0.10[A(L - E) - M(e - h)] \quad (5)$$

$$z_{r\text{گندم}} = 0.10[150000(4164292 - 25797) - 109719(4513375 - 15536)]$$

$$z_{r\text{گندم}} = 12727585275$$

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ سایت بانک مرکزی ایران، پایگاه اطلاعات و داده های سری زمانی

^۲ سایت وزارت جهاد کشاورزی، سامانه اطلاعات مربوط به هزینه تولید محصولات کشاورزی

۳-۷. زکات جو آبی

جدول (۲): مقدار بهره‌برداری، سطح کاشت و تولید جو آبی ایران ۱۳۸۲^۱

شرح	تعداد بهره‌برداری	سطح کاشت (هکتار)	تولید (تن)	متوسط تولید هر بهره‌برداری ^۲ (کیلوگرم)
جمع طبقات	۴۴۷۸۹۱	۶۰۶۱۶۵	۱۶۲۴۵۱۵	۳۶۲۷/۰۳۲۰۲۳
جمع کمتر از ۱ هکتار	۵۷۵۳۵	۱۰۴۶۲	۳۰۳۷۶	۵۲۷/۹۵۶۸۹۵۸
کمتر از ۰/۱ هکتار	۳۵۸۵	۲۷۳	۱۰۱۷	۲۸۳/۶۸۲۰۰۸۴
۰/۱ تا کمتر از ۰/۲ هکتار	۵۹۱۳	۴۳۸	۱۳۸۸	۲۳۴/۷۳۷۰۲۰۱
۰/۲ تا کمتر از ۰/۵ هکتار	۱۹۱۰۱	۲۷۱۶	۸۲۰۲	۴۲۹/۴۰۱۶۰۲
۰/۵ تا کمتر از ۱ هکتار	۲۸۹۳۶	۷۰۳۶	۱۹۷۷۰	۶۸۳/۲۳۱۹۶۰۲
۱ تا کمتر از ۲ هکتار	۵۲۳۰۸	۲۱۵۵۹	۵۷۳۵۸	۵۴۳۵۵/۱۰۹۶
۲ تا کمتر از ۳ هکتار	۴۷۰۸۵	۲۸۹۷۳	۷۲۷۷۴	۱۵۴۵/۵۸۷۷۷
۳ تا کمتر از ۴ هکتار	۴۱۲۴۶	۳۱۹۶۲	۸۰۸۷۵	۱۹۶۰/۷۹۶۱۹۸
۴ تا کمتر از ۵ هکتار	۳۴۴۵۴	۳۱۹۷۰	۷۹۰۸۰	۲۲۹۵/۲۳۴۲۲۵
۵ تا کمتر از ۷/۵ هکتار	۷۰۵۴۷	۸۰۶۸۸	۲۰۱۰۶۶	۲۸۵۰/۰۹۹۹۳۳
۷/۵ تا کمتر از ۱۰ هکتار	۳۲۵۳۶	۴۳۰۶۷	۱۰۴۹۵۰	۳۲۲۵/۶۵۷۷۳۳
۱۰ تا کمتر از ۱۵ هکتار	۴۷۰۱۹	۷۹۴۶۴	۱۹۹۱۵۵	۴۲۳۵/۶۲۸۱۵
۱۵ تا کمتر از ۲۰ هکتار	۲۰۹۹۳	۴۳۱۷۰	۱۰۷۸۲۸	۵۱۳۶/۳۷۸۷۹۳
۲۰ تا کمتر از ۲۵ هکتار	۱۴۱۶۰	۳۷۸۲۶	۹۶۳۴۴	۶۸۰۳/۹۵۴۸۰۲
۲۵ تا کمتر از ۳۵ هکتار	۱۲۴۶۴	۳۹۶۲۸	۱۰۳۹۶۳	۸۳۴۱/۰۶۲۲۵۹
۳۵ تا کمتر از ۵۰ هکتار	۷۲۵۶	۳۱۲۶۳	۸۶۵۴۸	۱۱۹۲۷/۷۸۳۹
۵۰ تا کمتر از ۱۰۰ هکتار	۷۰۷۴	۴۹۸۶۲	۱۴۶۹۵۷	۲۰۷۷۴/۲۴۳۷۱
۱۰۰ تا کمتر از ۲۰۰ هکتار	۲۲۰۶	۳۳۲۴۴	۱۰۳۸۸۵	۴۷۰۹۲/۰۲۱۷۶
۲۰۰ تا کمتر از ۵۰۰ هکتار	۷۹۹	۲۲۸۷۷	۷۶۸۲۵	۹۶۱۵۱/۴۳۹۳
۵۰۰ تا کمتر از ۱۰۰۰ هکتار	۱۵۳	۱۰۳۸۹	۳۹۲۳۸	۲۵۶۴۵۷/۵۱۶۳

^۱ سرشماری عمومی کشاورزی، مرکز آمار ایران، کل کشور؛ ۱۳۸۲.

^۲ این ستون از تقسیم تولید بر تعداد بهره‌برداری هر طبقه به دست آمده است.

۳۸۸۱۹۴/۴۴۴۴	۱۳۹۷۵	۳۸۷۶	۶۳	۱۰۰۰ تا کمتر از ۲۰۰۰ هکتار
۱۲۲۷۳۱۵/۷۸۹	۲۳۳۱۹	۵۸۸۳	۱۹	۲۰۰۰ هکتار و بیشتر

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی، سال ۱۳۸۲

نگاهی به متوسط تولید هر بهره‌برداری دلالت بر آن دارد که تنها زمین‌های بیش از یک هکتار، زمین‌هایی هستند که مشمول زکات می‌شوند چرا که تنها این زمین‌ها هستند که مقدار تولیدشان به بیش از ۸۴۷ کیلوگرم رسیده است. با استفاده از آمار در دسترس، اطلاعات اولیه مورد نیاز که آنها را معرفی نمودیم، را فراهم می‌کنیم. در معادلات این بخش مقدار L یا حجم تولید برابر است با ۱۶۲۴۵۱۵ تن بوده است. مقدار A یا قیمت جو در این سال ۱۱۲ تومان بوده است.^۱ قیمت هر تن گندم ۱۱۲ هزار تومان می‌باشد. از طرفی مقدار E یا تولید ناخالص غیرمشمول (فاقد شرط حد نصاب) برابر ۳۰۳۷۶ تن بوده است.

مقدار M یا متوسط هزینه متغیر هر هکتار (واحد سطح) ۲۶۳۷۷۰ تومان بوده است.^۲ مقدار e یا وسعت کل اراضی کشور (در آن محصول) ۶۰۶۱۶۵ هکتار بوده است و مقدار h یا وسعت اراضی غیرمشمول زکات (وسعت زمین‌هایی که مقدار تولیداتشان از حد نصاب کمتر است) ۱۰۴۶۲ هکتار بوده است.

با در اختیار داشتن اطلاعات اولیه مورد نظر می‌توان آنها را در فرمول زیر جایگذاری کرد:

$$z_{w\text{جو}} = 0.05[A(L - E) - M(e - h)] \quad (۶)$$

$$z_{w\text{جو}} = 0.05[112000(1624515 - 30376) - 263770(606165 - 10462)]$$

$$z_{w\text{جو}} = 1070749384$$

^۱ سایت بانک مرکزی ایران، پایگاه اطلاعات و داده‌های سری زمانی

^۲ سایت وزارت جهاد کشاورزی، سامانه اطلاعات مربوط به هزینه تولید محصولات کشاورزی

به همین صورت می‌توان زکات جو دیم را مورد محاسبه قرار داد. آمار نشان می‌دهد که مقدار L یا حجم تولید برابر است با ۱۰۰۷۳۵۶ تن بوده است. مقدار A یا قیمت جو در این سال ۱۱۲ تومان بوده است^۱. بدیهی است که قیمت هر تن گندم ۱۱۲ هزار تومان می‌باشد. از طرفی مقدار E یا تولید ناخالص غیر مشمول (فاقد شرط حد نصاب) برابر ۴۱۳۵۹ تن بوده است.

مقدار M یا متوسط هزینه متغیر هر هکتار (واحد سطح) ۹۱۳۷۲ تومان بوده است^۲. مقدار e یا وسعت کل اراضی کشور (در آن محصول) ۱۲۱۱۵۴۷ هکتار بوده است و مقدار h یا وسعت اراضی غیر مشمول زکات (وسعت زمین‌هایی که مقدار تولیداتشان از حد نصاب کمتر است) ۳۸۸۴۰ هکتار بوده است.

با در اختیار داشتن اطلاعات اولیه مورد نظر می‌توان آنها را در فرمول زیر جایگذاری کرد:

$$z_{r\text{جو}} = 0.10[A(L - E) - M(e - h)] \quad (7)$$

$$z_{r\text{جو}} = 0.10[112000(1007356 - 41359) - 91372(1211547 - 38840)]$$

$$z_{r\text{جو}} = 103907999$$

۳-۸. زکات بالقوه خرما:

یکی از مسائلی که در تخمین ظرفیت بالقوه زکات خرما با آن مواجه هستیم، در اختیار نبودن اطلاعات مربوط به این محصول است. لذا ناچاریم که در این قسمت از یکسری فروضی استفاده نماییم.

بنا به فتوای فقها به حد نصاب رسیدن خرما، هنگامی است که خرما خشک شده باشد که اصطلاحاً به آن تمر گفته می‌شود (امام خمینی (ره)، مسئله ۱۸۵۸). از آنجائیکه

^۱ سایت بانک مرکزی ایران، پایگاه اطلاعات و داده‌های سری زمانی

^۲ سایت وزارت جهاد کشاورزی، سامانه اطلاعات مربوط به هزینه تولید محصولات کشاورزی

هر یک ونیم کیلو خرما می معمولی معادل ۱ کیلوگرم خرما خشک است لذا معیار به حد نصاب رسیدن در خرما ۱۲۷۱ کیلوگرم خواهد بود (ثامنی کهوانی، ۱۳۷۷).
نگاهی به آمارهای موجود نشان می دهد که زمین هایی که بیش از نیم هکتار بوده اند، صاحبانشان مشمول زکات شده اند. مجدداً به سراغ فرمول های محاسبه زکات بالقوه می رویم تا مقدار آن را مورد محاسبه قرار دهیم.

$$z_{\text{خرما}} = 0.05[A(L - E) - M(e - h)] \quad (۸)$$

مقدار M یا تولید کل برابر است با ۵۰۷۸۵۹ تن، مقدار A یا قیمت خرما در این سال ۲۰۱ تومان بوده است^۱. بدیهی است که قیمت هر تن خرما ۲۰۱ هزار تومان می باشد. از طرفی مقدار E یا تولید ناخالص غیرمشمول (فاقد شرط حد نصاب) برابر ۲۹۴۲۰ تن بوده است. هزینه تولید یک کیلوگرم از این محصول در دسترس نیست ولی می توان از متوسط هزینه تولید برخی از محصولات کشاورزی که آمار آنها در اختیار است استفاده کرد. آمارها نشان می دهد که در سال ۱۳۸۲ متوسط هزینه تولید برخی از محصولات کشاورزی ۶۰ تومان بوده است^۲. به در اختیار داشتن اطلاعات فوق می توان تابع زکات خرما را به صورت زیر نوشت:

$$z_{\text{خرما}} = 0.05[P(L - E)] \quad (۹)$$

در معادله فوق P سود تولید هر کیلو خرما را نشان می دهد که برابر ۱۴۱ تومان است. با محاسباتی ساده داریم:

$$z_{\text{خرما}} = 3372994950$$

^۱ سایت مرکز آمار ایران، سالنامه آماری ایران، قیمت محصولات کشاورزی

^۲ مرکز آمار ایران، متوسط هزینه تولید محصولات کشاورزی منتخب، ۱۳۸۲. با توجه به ناچیز بودن درآمد زکات خرما استفاده از این آمار تأثیر چندانی در نتایج کلی بحث ندارد.

برآورد ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران و مقایسه آن با زکات پرداختی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ □ ۸۵

جدول (۳): خلاصه آمار تولید خرما در اقتصاد ایران

شرح	تولید (تن)	تعداد بهره‌برداری	متوسط تولید بازای هر بهره‌برداری (کیلوگرم)
جمع طبقات	۵۰۷۸۵۹	۲۸۲۱۸۲	۱۷۹۹/۵۷۵
بدون زمین	۶۴۶۷	۴۳۷۲۷	۱۴۷/۸۹۴۹
جمع کمتر از ۱ هکتار	۸۰۷۵۹	۱۰۱۵۲۷	۷۹۵/۴۴۳۶
کمتر از ۰/۱ هکتار	۱۰۲۰۳	۳۰۷۴۷	۳۳۱/۸۳۷۳
۰/۱ تا کمتر از ۰/۲ هکتار	۱۰۵۱۶	۱۷۵۵۵	۵۹۹/۰۳۱۶
۰/۲ تا کمتر از ۰/۵ هکتار	۲۵۵۹۹	۲۸۱۱۳	۹۱۰/۵۷۵۲
۰/۵ تا کمتر از ۱ هکتار	۳۴۴۴۳	۲۵۱۱۲	۱۳۷۱/۵۷۵
۱ تا کمتر از ۲ هکتار	۶۷۵۵۲	۳۴۴۴۵	۱۹۶۱/۱۵۵
۲ تا کمتر از ۳ هکتار	۵۴۳۲۲	۲۱۰۰۰	۲۵۸۶/۷۶۲
۳ تا کمتر از ۴ هکتار	۴۰۴۶۹	۱۴۲۵۱	۲۸۳۹/۷۳۱
۴ تا کمتر از ۵ هکتار	۳۰۷۳۰	۱۰۶۵۷	۲۸۸۳/۵۵۱
۵ تا کمتر از ۷/۵ هکتار	۶۶۱۳۰	۲۰۴۲۹	۳۲۳۷/۰۶۵
۷/۵ تا کمتر از ۱۰ هکتار	۲۵۷۶۳	۷۴۴۹	۳۴۵۸/۵۸۵
۱۰ تا کمتر از ۱۵ هکتار	۳۸۸۱۵	۱۱۱۷۸	۳۴۷۲/۴۴۶
۱۵ تا کمتر از ۲۰ هکتار	۱۸۴۰۶	۴۷۷۱	۳۸۵۷/۵۸۹
۲۰ تا کمتر از ۲۵ هکتار	۱۷۵۵۱	۴۱۱۲	۴۲۶۸/۲۳۹
۲۵ تا کمتر از ۳۵ هکتار	۱۷۴۲۰	۳۵۰۹	۴۹۶۴/۳۷۷
۳۵ تا کمتر از ۵۰ هکتار	۱۰۸۷۸	۲۰۴۳	۵۲۳۴/۵۲۳
۵۰ تا کمتر از ۱۰۰ هکتار	۱۷۰۵۱	۲۲۵۷	۷۵۵۴/۷۱۹
۱۰۰ تا کمتر از ۲۰۰ هکتار	۷۶۸۱	۵۹۶	۱۲۸۸۷/۵۸
۲۰۰ تا کمتر از ۵۰۰ هکتار	۵۲۸۱	۱۸۵	۲۸۵۴۵/۹۵
۵۰۰ تا کمتر از ۱۰۰۰ هکتار	۲۴۸۶	۲۹	۸۵۷۲۴/۱۴
۱۰۰۰ تا کمتر از ۲۰۰۰ هکتار	۸۴	۶	۱۴۰۰۰
۲۰۰۰ هکتار و بیشتر	۱۶	۹	۱۷۷۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی، سال ۱۳۸۲ (مرتب شده جدول تعداد بهره‌برداری و تولید خرما در سال ۱۳۸۲)

۳-۹. زکات بالقوه کشمش^۱

کشمش یکی از محصولات است که به صورت مستقیم تولید نمی‌شود، بلکه تولید آن از طریق خشک کردن انگور حاصل می‌شود. لذا برای محاسبه زکات کشمش سراغ تولیدکنندگان انگور و از این رو تولیدکنندگان کشمش می‌رویم. آمارها حاکی از آن است که ۷۵ درصد از انگور کشور صرف تولید کشمش می‌شود و قیمت انگور در این سال ۱۲۲ تومان بوده است^۲. در مورد هزینه تولید انگور آمار خاصی در دسترس نیست. لذا از متوسط هزینه تولید محصولات کشاورزی منتخب استفاده می‌کنیم که برابر ۶۰ تومان بوده است^۳. لذا سود حاصل از تولید انگور تقریباً ۵۰ درصد بوده است.

تنها زمین‌های بالای ۱۰۰ هکتار هستند که متوسط تولید کشمششان به بیش از حد نصاب رسیده است. لذا فقط ۱۹۰۳۹ تن از انگورهای تولیدی کشور در این سال مشمول پرداخت زکات شده‌اند. مقدار $L - E$ یا تولید مشمول زکات برابر است با ۱۹۰۳۹۰۰۰ کیلوگرم و قیمت آن یعنی A برابر است با ۱۲۲ تومان. با ضرب نیم در این معادله سود حاصل محاسبه شده که ۵ درصد از آن درآمد حاصل از زکات این محصول خواهد بود.

$$w_{\text{انگور}}^z = 0.05[A(L - E)] \times \frac{1}{2} \quad (10)$$

$$w_{\text{انگور}}^z = 232275800$$

۴-۱. زکات انعام ثلاثه: گاو، گوسفند و شتر

در این قسمت به بررسی زکات ۳ نوع حیوانی که زکات بر آنها واجب است می‌پردازیم. لذا در مرحله اول به بررسی شرایط و جوب زکات این ۳ حیوان می‌پردازیم. در مرحله بعدی شرایط خود این ۳ حیوان را مورد بررسی قرار می‌دهیم و در نهایت

^۱ روش محاسبه و آمار مانند گندم و جو است که از آوردن جداول امتناع کرده‌ایم.

^۲ مرکز آمار ایران، قیمت محصولات کشاورزی، سال ۱۳۸۲

^۳ مرکز آمار ایران، متوسط هزینه تولید محصولات کشاورزی منتخب، ۱۳۸۲. با توجه به اینکه درآمد حاصل از زکات کشمش بسیار ناچیز است، لذا استفاده از این آمار خللی به نتایج کلی بحث وارد نمی‌آورد.

شرایط اختصاصی هر کدام از این حیوانات را مورد بررسی قرار داده و به تخمین ظرفیت بالقوه زکات این حیوانات خواهیم پرداخت.

۴-۱-۱. شرایط وجوب زکات انعام ثلاثه

شرایط اختصاصی برای زکات دام عبارتند از:

۱- گذشت یک سال: با اتمام یازده ما گذشت یک سال تحقق می‌یابد و با فرا رسیدن ماه دوازدهم زکات به مستحقین زکات منتقل می‌شود و مالک اجازه ندارد که در مقدار زکات تصرفی نماید که موجب از بین رفتن حق مستحقین زکات گردد و چنانچه در آن تصرفی نماید، ضامن خواهد بود (امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹، ص ۸۱).

۲- سائمه بودن: یعنی اینکه دام‌ها در مراتع عمومی چریده باشند و اگر صاحب آنها برای تأمین علوفه هزینه‌ای پرداخت کند در این صورت زکات بر آن دام تعلق نمی‌گیرد. از آنجا که آمارهای اقتصاد ایران بین سائمه و غیر سائمه تفاوتی قایل نشده است مجبور هستیم که با فرضی ضعف آمار را جبران نماییم. فرض ما در انعام ثلاثه این است که حداکثر درآمدی که می‌توان از طریق زکات انعام ثلاثه به دست آورد چقدر خواهد بود. بر این اساس بین سائمه و غیر سائمه تفاوتی قایل نشده‌ایم و نتایج حاصل به صورت حداکثر درآمد است.

۳- رسیدن به حد نصاب. مال جامع علوم انسانی

۴- عامل نبودن: یکی از ویژگی‌هایی دام در برای قرار گرفتن در شمول مواردی که زکات به آنها تعلق می‌گیرد این است که دام نباید عامل باشد و برای کارهایی مانند شخم زدن و یا امثال ذلک مورد استفاده قرار گرفته باشد.

۴-۱-۲. شرایط انعامی که به عنوان زکات گرفته می‌شوند

در مورد اینکه شخص در حین پرداخت زکات از کدام نوع از حیواناتش باید پرداخت کند، شرایطی وجود دارد. اگر تمامی دام‌های این شخص لاغر باشند و آن شخص نیز باید از دام‌های لاغر خود به عنوان زکات پرداخت کند. اگر برخی لاغر بوده و برخی دیگر چاق، شخص باید از متوسط پرداخت نماید. اگر عده‌ای سالم و عده‌ای معیوب بودند شخص باید از متوسط‌ها پرداخت کند. اگر دام‌های شخص در جاهای مختلفی پراکنده باشد در این صورت شخص می‌تواند از هر جایی که دوست دارد پرداخت کند. نکته‌ای که باید مورد توجه قرار داد این است که میزان در پرداخت قیمت به عنوان زکات، قیمت جایی است که شخص هنگام پرداخت در آن زندگی می‌کند.

۴-۱-۳. محاسبه ظرفیت بالقوه زکات انعام ثلاثه

۴-۱-۳-۱. زکات گوسفند

بر اساس فتوای حضرت امام خمینی (ره) می‌توان جدولی برای زکات گوسفند طراحی کرد که آن را به صورت زیر بیان می‌کنیم.

جدول (۴): جدول زکات گوسفند

درصد پرداخت زکات		مقدار زکات (نفر)	تعداد گوسفند	ردیف
حداکثر	حداقل			
۰	۰	۰	۱-۳۹	۱
۲/۵	۰/۸۳	۱	۴۰-۱۲۰	۲
۱/۶۵	۱	۲	۱۲۱-۲۰۰	۳
۱/۵	۱	۳	۲۰۱-۳۰۰	۴
۱/۳۳	۱	۴	۳۰۱-۳۹۹	۵
۱	۰/۸۰	۴	۴۰۰-۴۹۹	۶
۱	۰/۸۳	۵	۵۰۰-۵۹۹	۷
۱	۰/۸۵	۶	۶۰۰-۶۹۹	۸

برآورد ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران و مقایسه آن با زکات پرداختی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ □ ۸۹

۱	۰/۸۷	۷	۷۹۹-۷۰۰	۹
۱	۰/۸۸	۸	۸۹۹-۸۰۰	۱۰
۱	۰/۹۰	۹	۹۹۹-۹۰۰	۱۱
۱	۰/۹۱	۱۰	۱۰۹۹-۱۰۰۰	۱۲

محاسبات بر اساس فتوای امام خمینی (ره)

- تابع زکات گوسفند

با فرض مطرح شده درباره زکات گوسفند می‌توان تابع زکات گوسفند را به صورت

زیر نوشت:

$$Z_{\text{گوسفند}} = \begin{cases} 0 & , 1 \leq M \leq 39 \\ 1 & , 40 \leq M \leq 120 \\ 2 & , 121 \leq M \leq 200 \\ 3 & , 201 \leq M \leq 300 \\ 4 & , 301 \leq M \leq 499 \\ 5 + k & , 500 + 100k \leq M \leq 500 + 100(k + 1), k = 1, 2, 3, \dots \end{cases} \quad (11)$$

- محاسبه ظرفیت بالقوه زکات گوسفند

در این قسمت با استفاده از آمارهای موجود از سرشماری عمومی کشاورزی سال ۱۳۸۲ به بررسی زکات بالقوه حاصل از گوسفند می‌پردازیم.

جدول (۵): تعداد بهره‌برداری و تولید گوسفند در اقتصاد ایران ۱۳۸۲

شرح	تعداد بهره‌برداری	تعداد گوسفند و بره
جمع طبقات	۱۵۵۹۰۰۲	۳۷۱۳۷۲۸۹
فاقد دام در روز آمارگیری	۱۹۳۷۵	۰
جمع کمتر از ۲۰ نفر	۸۱۰۱۵۶	۳۴۶۶۵۸۳
۱ تا ۲ نفر	۱۰۸۸۳۷	۹۰۲۳۳

۲۰۴۸۶۸	۱۳۴۲۸۳	۳ تا ۴ نفر
۷۵۴۴۴۷	۲۴۳۷۶۵	۵ تا ۹ نفر
۲۴۱۷۰۳۴	۳۲۳۲۷۱	۱۰ تا ۱۹ نفر
۱۵۸۴۷۱۸۹	۵۹۱۵۳۶	جمع ۲۰ تا ۹۹ نفر
۲۸۲۴۲۶۴	۱۹۷۵۳۱	۲۰ تا ۲۹ نفر
۲۶۵۹۱۴۴	۱۲۵۶۶۴	۳۰ تا ۳۹ نفر
۲۲۷۸۰۲۷	۸۱۱۹۱	۴۰ تا ۴۹ نفر
۲۴۷۴۲۴۸	۷۲۳۱۰	۵۰ تا ۵۹ نفر
۲۸۰۰۵۸۷	۶۵۱۷۲	۶۰ تا ۷۴ نفر
۲۸۱۰۹۱۹	۴۹۶۶۷	۷۵ تا ۹۹ نفر
۱۷۸۲۳۵۱۸	۱۳۷۹۳۶	جمع ۱۰۰ نفر و بیشتر
۵۰۰۲۸۳۰	۶۶۳۴۰	۱۰۰ تا ۱۴۹ نفر
۳۰۷۰۸۱۶	۲۸۵۵۴	۱۵۰ تا ۱۹۹ نفر
۵۸۱۵۸۲۲	۳۴۷۳۰	۲۰۰ تا ۳۹۹ نفر
۱۱۲۳۲۰۸	۳۷۱۰	۴۰۰ تا ۴۹۹ نفر
۲۸۱۰۷۷۱	۴۶۰۲	۵۰۰ نفر و بیشتر

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی، سال ۱۳۸۲

در اینجا لازم است که جدول فوق را با تکیه بر نصاب‌های زکات بازنویسی کرده و بر اساس آن میزان زکات را مشخص نماییم. لازم به ذکر است که در تمامی تبدیل‌ها از روش میانگین استفاده کرده و متوسط هر چیزی را در نظر می‌گیریم. جدول بالا را به صورت زیر و برحسب میانگین بازنویسی می‌کنیم.

از آنجا که هر بهره‌برداری توسط یک نفر انجام می‌شود، زکات پرداختی نیز بر حسب تعداد بهره‌برداری‌ها است. یعنی به عنوان مثال در طبقه ۴۰ تا ۴۹ نفر ۱۹۳۶۱ بهره‌بردار وجود دارد که هر بهره‌بردار باید تنها یک گوسفند به عنوان زکات پرداخت کند. و لذا در مجموع ۱۹۳۶۱ گوسفند به عنوان زکات پرداخت می‌شود.

جدول (۶): متوسط تولید و تعداد بهره‌برداری و مقدار زکات گوسفند

در اقتصاد ایران ۱۳۸۲

ردیف	طبقه	میانگین تعداد گوسفندان هر طبقه	تعداد گوسفند به عنوان زکات (راس)	تعداد بهره‌برداری	مقدار زکات (راس)
۱	۱ تا ۳۹ رأس	۲۰	۰	۱۹۶۲۸۱۲	۰
۲	۴۰ تا ۴۹ رأس	۴۴/۵ رأس	۱	۸۱۱۹۱	۸۱۱۹۱
۳	۵۰ تا ۵۹ رأس	۵۵/۵ رأس	۱	۷۲۳۱۰	۷۲۳۱۰
۴	۶۰ تا ۷۴ رأس	۶۷ رأس	۱	۶۵۱۷۲	۶۵۱۷۲
۵	۷۵ تا ۹۹ رأس	۸۷ رأس	۱	۴۹۶۶۷	۴۹۶۶۷
۶	۱۰۰ تا ۱۴۹ رأس	۵/۱۲۴ رأس	۲	۶۶۳۴۰	۱۳۲۶۸۰
۷	۱۵۰ تا ۱۹۹ رأس	۵/۱۷۴ رأس	۲	۲۸۵۵۴	۵۷۱۰۸
۸	۲۰۰ تا ۳۹۹ رأس	۲۹۹/۵ رأس	۳	۳۴۷۳۰	۱۰۴۱۹۰
۹	۴۰۰ تا ۴۹۹ رأس	۴۴۹/۵ رأس	۴	۳۷۱۰	۱۴۸۴۰
۱۰	۵۰۰ رأس و بیشتر	۵۰۰ رأس و بیشتر	۵	۴۶۰۲	۲۳۰۱۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی، سال ۱۳۸۲ بر اساس فتوای امام خمینی (ره)

با محاسباتی که نتیجه آن را در جدول فوق آورده‌ایم به تعداد ۶۰۰۶۱۶۸ نفر گوسفند باید در این سال به عنوان زکات پرداخت می‌شد. در این سال قیمت هر کیلو گوسفند زنده ۱۷۵۰ تومان بوده است.^۱ از طرفی یک گوسفند به طور متوسط در کشتارگاه‌های

^۱ سایت وزارت جهاد کشاورزی، آمارنامه‌ها، قیمت‌های سال ۱۳۸۲.

کشور در حدود ۳۰ وزن داشته‌اند.^۱ با در اختیار داشتن این اطلاعات می‌توان ادعا کرد که مقدار زکات گوسفند در سال ۱۳۸۲ حداکثر برابر بوده است با:

$$Z_{\text{گوسفند}} = 600168 \times 1750 \times 30 \quad (۱۲)$$

$$Z_{\text{گوسفند}} = 31508820000$$

۴-۱-۳-۲. زکات گاو

با فرض تحقق یافتن شرایط عمومی زکات حیوانات که در قسمت قبلی به آن پرداختیم، یکسری شرایط خاصی برای گاو وجود دارد تا زکات بر آن تعلق گیرد و آن به حد نصاب رسیدن گاو است. گاو دو نصاب دارد:

۱- سی گاو که زکات آن یک گوساله‌ای است که وارد سال دوم شده است (تبیع).

بدیهی است که کمتر از سی نفر گاو، زکاتی بدان تعلق نمی‌گیرد (امام خمینی (ره)، مسئله ۱۹۱۲).

۲- چهل گاو که زکات آن گوساله‌ای است که وارد سال سوم شده است. در بیش

از ۴۰ نفر تا ۶۰ نفر زکاتی تعلق نمی‌گیرد و چون به شصت رسید، باید بازای

هر سی تا باید یک تبیع پرداخت کند و لذا بازای ۶۰ گاو باید ۲ تبیع پرداخت

نماید. هرچه که تعداد گاوها بیشتر شود باید سی تا سی تا و یا چهل تا چهل

تا بشمارد و زکات آنها را پرداخت نماید البته باید به گونه‌ای حساب کند که

از آن چیزی باقی نماند و اگر چیزی باقی می‌ماند از نه تا بیشتر نشود. به

عنوان مثال اگر ۷۰ تا گاو دارد باید زکات ۳۰ تا و زکات ۴۰ تا را پرداخت

نماید (امام خمینی (ره)، ۱۳۷۹، ص ۳۱۷).

- تشکیل جدول و تابع زکات گاو

برای تشکیل جدول زکات گاو ناچاریم که چند فرض را مورد بررسی قرار دهیم.

^۱ سایت مرکز آمار ایران، اطلاعات مربوط به کشتارگاه‌ها و دام، ۱۳۸۲.

- ۱- یک نفر گوساله دوساله یا تبیع را a نام می‌نهییم.
- ۲- یک نفر گوساله ۳ ساله را مسنه یا b نام می‌نهییم.
- ۳- ارزش تبیع تقریباً $\frac{45}{100}$ یک گاو کامل است و ارزش مسنه $\frac{6}{10}$ یک گاو کامل است (ثامنی کهوانی، ۱۳۷۷، ص ۴۰).

با در نظر گرفتن فروض زیر می‌توانیم جدول زکات را به صورت زیر بنویسیم:

جدول (۷): جدول زکات گاو

ردیف	تعداد یا نصاب گاو	مقدار زکات	مقدار زکات بر حسب واحد گاو
۱	۱ ° ۲۹	0	۰
۲	۳۰-۳۹	A	۰/۴۵
۳	۴۰-۵۹	B	۰/۶
۴	۶۰-۶۹	2a	۰/۹
۵	۷۰ ° ۷۹	a+b	۱/۰۵
۶	۸۰ ° ۸۹	2b	۱/۲
۷	۹۰ ° ۹۹	3a	۱/۳۵
۸	۱۰۰ ° ۱۰۹	2a+b	۱/۵
۹	۱۱۰ ° ۱۱۹	a+2b	۱/۶۵
۱۰	۱۲۰ ° ۱۲۹	3b=4a	۱/۸
۱۱	۱۳۰ ° ۱۳۹	3a+b	۱/۹۵
۱۲	۱۴۰ ° ۱۴۹	2a+2b	۲/۱
۱۳	۱۵۰ ° ۱۵۹	5a	۲/۲۵
۱۴	۱۶۰ ° ۱۶۹	4b	۲/۴
۱۵	۱۷۰ ° ۱۷۹	3a+2b	۲/۵۵
۱۶	۱۸۰ ° ۱۸۹	6a	۲/۷
۱۷	۱۹۰ ° ۱۹۹	4a+2b	۲/۸۵
۱۸	۲۰۰ ° ۲۰۹	5b	۳

بر مبنای فتوای امام خمینی(ره)، توضیح داده شده در طول متن

با در اختیار داشتن جدول فوق می‌توانیم تابع زکات گاو را مورد محاسبه قرار دهیم.

$$Z_{\text{گاو}} = \begin{cases} 0 & \text{و} & 1 \leq N \leq 29 \\ 0.45 \text{ گاو کامل} & \text{و} & 30 \leq N \leq 39 \\ 0.6 \text{ گاو کامل} & \text{و} & 40 \leq N \leq 69 \\ 0.015 & \text{و} & 60 + 10k \leq N \leq 60 + 10(k + 1) \text{ , } k = 0, 1, 2, \dots \end{cases} \quad (۱۳)$$

جدول (۸): تعداد بهره‌برداری، تعداد و مقدار زکات گاو در اقتصاد ایران ۱۳۸۲

شرح	تعداد بهره‌برداری	تعداد گاوها	مقدار زکات بر حسب گاو	مقدار کل زکات
جمع طبقات	۱۲۵۰۲۳۲	۶۰۰۹۵۴۷	-	-
۱-۲۹ نفر	۱۲۳۲۸۰۴	۴۸۱۷۲۵۰	۰	۰
۳۰ تا ۳۹ نفر	۶۵۴۶	۲۰۲۰۳۲	۰/۴۵	۲۹۴۵/۷
۴۰ تا ۴۹ نفر (متوسط)	۳۳۱۸	۱۳۴۱۰۰	۰/۶	۱۹۹۰/۸
۵۰ تا ۵۹ نفر (متوسط)	۲۳۳۱	۱۱۵۱۴۴	۰/۶	۱۳۹۸/۶
۶۰ تا ۶۹ نفر (متوسط)	۱۷۹۹	۱۱۱۰۵۰	۰/۹	۱۶۱۹/۱
۷۰ تا ۷۹ نفر (متوسط)	۱۰۴۸	۸۲۰۹۲	۱/۲	۱۲۵۷/۶
۸۰ تا ۸۹ نفر (متوسط)	۱۶۴۸	۱۹۵۶۲۱	۲/۲۵	۳۷۰۸
۹۰ تا ۹۹ نفر (متوسط)	۵۷۶	۱۵۱۱۰۹	۵/۴	۳۱۱۰/۴
متوسط ۶۰۰	۱۶۱	۲۰۱۱۵۰	۹	۱۴۴۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کشاورزی، سال ۱۳۸۲، محاسبات صورت گرفته با توجه به جدول ۳-۲۸

با محاسباتی که نتیجه آن را در جدول فوق آورده‌ایم، به تعداد ۱۷۴۷۹/۲ نفر گاو باید در این سال به عنوان زکات پرداخت می‌شد. در این سال قیمت هر کیلو گاو زنده ۱۷۰۰ تومان بوده است^۱. از طرفی یک گاو به طور متوسط در کشتارگاه‌های کشور در

^۱ سایت وزارت جهاد کشاورزی، آمارنامه‌ها، قیمت‌های سال ۱۳۸۲.

حدود ۱۷۴ کیلوگرم وزن داشته‌اند.^۱ با در اختیار داشتن این اطلاعات می‌توان ادعا کرد که مقدار زکات گاو در سال ۱۳۸۲ برابر بوده است با:

$$z_{\text{گاو}} = 17479.2 \times 1700 \times 174 \quad (۱۴)$$

$$z_{\text{گاو}} = 5170347360$$

۴-۱-۳-۳. زکات شتر

پس تحقق شرایط عمومی وجوب زکات بر انعام ثلاثه، نوبت به آن می‌رسد که شرایط اختصاصی زکات شتر یعنی نصاب‌های آن را مورد بررسی قرار دهیم.

شتر دارای ۱۲ نصاب است که آن را بر اساس فتوای فقها در جدول زیر می‌آوریم (امام خمینی، مسئله ۱۹۱۰):

جدول (۹): تعداد بهره‌برداری، تعداد کل و مقدار زکات شتر در اقتصاد ایران، ۱۳۸۲

شرح	تعداد بهره‌برداری	تعداد کل شترها	مقدار زکات هر طبقه	مقدار کل زکات
جمع طبقات	۱۳۹۲۸۷	-	۰	۰
فاقد دام در روز آمارگیری	۰	-	۰	۰
جمع کمتر از ۱۰ نفر	۳۵۱۱۲	-	۰	۰
۱ نفر	۲۷۵۸	۰	۰	۰
۲ نفر	۵۳۱۹	۰	۰	۰
۳ نفر	۴۵۷۴	۰	۰	۰
۴ نفر	۵۰۰۲	۰	۰	۰
۵ نفر	۵۴۷۷	یک گوسفند	۱۴۱۱ گوسفند	۱۴۱۱
۶ تا ۷ نفر	۷۱۳۴	یک گوسفند	۱۶۳۷ گوسفند	۱۶۳۷
۸ تا ۹ نفر	۴۸۴۸	یک گوسفند	۸۸۸ گوسفند	۸۸۸
۱۰ تا ۱۴ نفر	۱۲۸۶۲	دو گوسفند	۳۰۴۴ گوسفند	۳۰۴۴

^۱ سایت مرکز آمار ایران، اطلاعات مربوط به کشتارگاه‌ها و دام، ۱۳۸۲.

۶۴۹	۸۰۳۴	سه گوسفند	۱۹۴۷ گوسفند	۱۵ تا ۱۹ نفر
۶۹۷	۱۳۱۳۰	پنج گوسفند	۳۴۸۵ گوسفند	۲۰ تا ۲۹ نفر (متوسط ۲۵ شتر)
۳۴۵	۹۵۵۹	یک شتر که وارد سال دوم شده = $\frac{۰}{۶}$ شتر کامل	۲۰۷ شتر کامل	۳۰ تا ۳۹ نفر (متوسط ۳۵ شتر)
۱۸۰	۶۷۷۹	یک شتر که وارد سال سوم شده = $\frac{۰}{۸}$ شتر کامل	۱۴۴ شتر کامل	۴۰ تا ۴۹ نفر (متوسط ۴۵ شتر)
۱۴۶	۶۷۶۳	یک شتر که وارد سال چهارم شده = یک شتر کامل	۱۴۶ شتر کامل	۵۰ تا ۵۹ نفر (متوسط ۵۵ شتر)
۱۳۵	۸۳۸۶	یک شتر که وارد سال پنجم شده = $\frac{۱}{۳}$ شتر کامل	۱۷۵ شتر کامل	۶۰ تا ۷۴ نفر (متوسط ۶۷ شتر)
۹۴	۷۱۷۳	دو شتر که وارد سال سوم شده	۱۵۰ شتر کامل	۷۵ تا ۹۹ نفر (متوسط ۸۲ شتر)
۱۵۶	۱۷۹۶۶	سه شتر که وارد سال چهارم شده	۴۶۸ شتر کامل	۱۰۰ تا ۱۹۹ نفر (متوسط ۱۵۰ شتر)
۶۰	۱۲۱۲۳	۷ شتر که وارد سال چهارم شده	۴۲۰ شتر کامل	۲۰۰ تا ۴۹۹ نفر (متوسط ۳۵۰ شتر)
۲	۱۳۰۰	۱۳ شتر که وارد سال چهارم شده	۲۶ شتر کامل	۵۰۰ نفر و بیشتر (متوسط ۶۵۰ شتر)

محاسبات بر مبنای فتوای امام خمینی (ره)

با استفاده از اطلاعات فوق می‌توان جدول زکات شتر را به صورت زیر نوشت. البته باید در اینجا چند فرض را مد نظر داشته باشیم. یک شتر کامل یک شتر ۴ ساله است و لذا یک شتر وارد سال دوم شده را $\frac{۰}{۶}$ یک شتر کامل و شتری را که وارد سال سوم شده $\frac{۰}{۸}$ شتر کامل و شتری که وارد سال ۵ شده را $\frac{۱}{۳}$ شتر کامل در نظر می‌گیریم (ثامنی کهنانی، ۱۳۷۷، ص ۴۸). با محاسباتی که نتیجه آن را در جدول فوق آورده‌ایم،

به تعداد ۱۲۴۱۲ رأس گوسفند و ۱۷۳۶ نفر شتر باید در این سال به عنوان زکات پرداخت می‌شد. در این سال قیمت هر کیلو گوسفند زنده ۱۷۵۰ تومان بوده است.^۱ مقدار دیه که معادل ۱۰۰ شتر بوده است برابر ۳۵ میلیون تومان بوده است که با این حساب قیمت یک شتر کامل به حدود ۳۵۰ هزار تومان می‌رسد.

$$z_{\text{شتر}} = 12412 \times 1700 \times 30 + 350000 \times 1736 \quad (۱۵)$$

$$z_{\text{شتر}} = 1240612000$$

۵. زکات نقدین: طلا و نقره

زکات بر طلا و نقره زمانی موضوعیت می‌باید که اولاً طلا و نقره مسکوک باشند و ثانیاً این سکه‌ها به عنوان پول رایج مورد استفاده قرار گیرد و ثالثاً به حد نصاب برسد و رابعاً یک سال از آنها بگذرد. هر چند که سکه‌های طلای امروزی حایز شرط اول یعنی مسکوک بودن هستند، اما از آنجا که این سکه‌ها به عنوان پول رایج محسوب نمی‌شوند، طبق نظر مشهور فقهای شیعه، بر طلا و نقره در شرایط حاضر زکاتی تعلق نمی‌گیرد. البته برخی از فقها اعتقاد دارند که زکات بر پول رایج و راکد در هر عصری تعلق می‌گیرد و مقصود از نقدین پول رایج هر عصری است. در میان فقهای شیعه می‌توان به شهید صدر اشاره کرد که قایل به این نظریه است. لذا اگر نظر مشهور فقهای شیعه را مدنظر داشته باشیم، در این صورت مقدار زکات نقدین برابر صفر خواهد بود. اما اگر نظریه فقهای مانند شهید صدر را در اینباره بپذیریم، در این صورت زکات نقدین، مقدار قابل توجهی خواهد بود. در اینجا بنا را بر فتوای مشهور در بین فقهای شیعه قرار داده و لذا زکات نقدین را صف در نظر می‌گیریم.

^۱ سایت وزارت جهاد کشاورزی، آمارنامه‌ها، قیمت‌های سال ۱۳۸۲.

۶. محاسبه درآمد بالقوه زکات برای سال‌های ۸۰ تا ۸۲ با اطلاعات مربوط به سال ۸۲

آنچه را که تاکنون مورد محاسبه قرار داده‌ایم مربوط است به زکات بالقوه در سال ۱۳۸۲. همانطوری که قبلاً نیز اشاره شد، علت آنکه ما از آمار سال ۱۳۸۲ برای تحقیق خود استفاده کردیم این بود که آخرین سرشماری عمومی کشاورزی در این سال اتفاق افتاده است و لذا برای سال‌های غیر از سال ۸۲ اطلاعات خاصی در این باره در دسترس نیست.

برای آنکه بتوانیم تخمین مناسبی از مقدار زکات در سال‌های مذکور داشته باشیم، بر نتایج مربوط به سال ۸۲ ظرفیت بالقوه زکات در سال ۸۲ و نیز ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال‌های دیگر اتکا می‌کنیم. در مرحله اول لازم است که بتوانیم یک نگاه کلی به ظرفیت بالقوه زکات در سال ۱۳۸۲ و ارزش افزوده بخش‌های مرتبط داشته باشیم. برای رسیدن به اهداف فوق از دو جدول ذیل استفاده می‌کنیم:

جدول (۱۰): ظرفیت بالقوه زکات در سال ۱۳۸۲ به تفکیک موارد نه‌گانه

گندم	جو	کشمش	خرما	زکات غلات اربعه	گاو	گوسفند	شتر	زکات انعام ثلاثه	طلا	نقره	کل
۰.۶۳۵۳۱۱۴۴۷۱۳	۰.۱۷۸۸۵۶۳۸۱۱	۰.۰۷۵۸۲۳۳۲۱	۰.۰۵۶۶۵۶۸۸۳۳	۰.۵۸۱۱۵۰۳۱۶۶۳۸	۰.۱۰۳۳۳۶۳۰۸۱۵	۰.۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	.	.	۷۵۴۲۱۰۳۹۰ ۱۳۷۸۱۷۲۴۶۸

حال می‌توان ارزش افزوده را برای سال‌های مذکور در جدول زیر آورد و با

استفاده از این ارزش افزوده مقدار زکات هر سال را مورد محاسبه قرار داد.

جدول (۱۱): ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی کشور به قیمت‌های جاری در دوره

(ارقام به میلیارد ریال)

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۹	۱۳۹۰
ارزش افزوده کشاورزی	۸۰۳۰۷	۷۷۳۸۰۱	۸۰۶۱۱	۷۱۱/۳۳۱	۳۱۶/۷۶۱	۳۰۵/۵۰۶	۰/۷۸۶۵۹	۳۵۸/۱۷۸	۷۳۰/۲۳۸	۶۱۳/۰۰۳
ارزش افزوده زراعت	۵۶۵۰۰	۱۴۵۳۸	۹۰۰۶	۲۷۰/۸۰۱	۷۷۵/۹۱۱	۸۸۸/۳۶۱	۶۰۶/۳۷۱	۷۸۳/۶۱	۵۵۱/۵۶۱	۸۱۱/۷۶۱
ارزش افزوده دامداری	۲۲۳۱۱	۵۰۰۸۱	۳۳۳۱	۰۰۷/۶۱	۵۵۰/۶۳	۶۰۷/۳۵	۷۸/۸۱۳	۵۳۰/۸۷	۵۸۸/۷۰۱	۴۱۸/۸۱

مأخذ مرکز آمار ایران، حساب‌های ملی سالانه، سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹

روش زیر برای محاسبات به کار گرفته می‌شود:

با توجه به اینکه ما فقط زکات غلات اربعه و انعام ثلاثه مربوط به سال ۸۲ را در اختیار داریم، زکات غلات اربعه را بر ارزش افزوده بخش زراعت و زکات انعام ثلاثه را بر ارزش افزوده بخش دامداری تقسیم می‌کنیم. نسبت‌های بدست آمده را A_1 و A_2 نام می‌نهیم.

$$A_1 = \frac{\text{زکات بالقوه غلات اربعه}}{\text{ارزش افزوده زراعت}} = \frac{۳۶۶۱۳۰۵۱۶۷۹۰}{۹۰۰۷۰۰۰۰۰۰۰۰} \quad (۱۶)$$

$$A_2 = \frac{\text{زکات بالقوه انعام ثلاثه}}{\text{ارزش افزوده دامداری}} = \frac{۳۷۹۱۹۷۷۹۳۶۰۰}{۳۳۷۳۵۰۰۰۰۰۰۰۰} \quad (۱۷)$$

اگر A_1 را در ارزش افزوده زراعت هر سال ضرب نماییم، تخمینی از زکات بالقوه غلات اربعه و اگر A_2 را در ارزش افزوده دامداری هر سال ضرب کنیم تخمینی از

زکات بالقوه انعام ثلاثه برای هر سال به دست آورده‌ایم. نتایج این محاسبات را در جدول زیر مشاهده می‌کنید.

جدول (۱۲): ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹

(ارقام به میلیارد ریال)

سال	ارزش افزوده بخش زراعت	ارزش افزوده بخش دامداری	زکات بالقوه غلات اربعه	زکات بالقوه انعام ثلاثه	کل زکات بالقوه برآورد شده
۱۳۸۰	۵۶۵۰۵	۲۲۳۶۵	۲۲۹	۲۵۱	۴۸۰
۱۳۸۱	۷۴۵۲۱	۲۷۳۰۵	۳۰۲	۷۳۰	۶۰۹
۱۳۸۲	۹۰۰۷۰	۳۳۷۳۵	۳۶۶	۹۳۷	۷۴۵
۱۳۸۳	۱۰۲/۰۸۲	۳۹/۸۰۰	۵۴۱	۷۴۴	۸۶۲
۱۳۸۴	۱۱۹/۹۸۸	۴۶/۰۵۹	۸۴۸	۸۵۱	۱۰۰۶
۱۳۸۵	۱۴۸/۷۶۳	۵۳/۷۰۶	۵۶۰	۴۶۰	۱۲۰۹
۱۳۸۶	۱۸۴/۹۰۶	۶۸/۴۱۷	۲۷۵	۷۶۹	۱۵۲۱
۱۳۸۷	۱۹۱/۴۳۸	۸۷/۰۴۹	۷۷۸	۹۷۸	۱۷۵۶
۱۳۸۸	۲۹۹/۱۹۹	۱۰۸/۷۲۹	۲۹۳	۱۲۲۲	۲۱۵۴
۱۳۸۹	۲۶۸/۱۶۳	۱۲۷/۲۱۳	۱۰۹۰	۱۴۲۹	۲۵۱۹

مأخذ: مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور بعلاوه محاسبات صورت گرفته با توجه به توضیحات

مندرج در جدول

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۷. زکات فطره بالقوه در اقتصاد ایران

۷-۱. بررسی نظری زکات فطره

یکی دیگر از واجبات مالی در اسلام که در جهت کمک به تأمین حداقل‌های معیشتی نیازمندان وضع شده است زکات فطره است. پس از پایان یافتن ماه مبارک رمضان؛ یعنی در شب عید فطر، افرادی که دارای شرایط باشند، باید زکاتی بپردازند که مقدار و موارد مصرف آن خواهد آمد. افرادی که در شب عید فطر دارای این شرایط باشند زکات فطره بر آنها واجب است (امام خمینی (ره)، مسئله، ۱۹۹۱):

۱- بالغ باشد.

۲- عاقل باشد.

۳- بنده کسی نباشد.

۴- فقیر نباشد.

فردی که دارای شرایط فوق باشد باید زکات خود و کسانی که در غروب شب عید فطر نان خور او هستند را بپردازد، کوچک باشند یا بزرگ، مسلمان باشند یا کافر، خرج آنان بر او واجب باشد یا نه، در شهر خود او باشند یا در شهر دیگر (یعنی حتی اگر فرزند او که نان خور اوست به مسافرت رفته باشد باید زکات او را بدهد) و همچنین مهمانی که با رضایت او پیش از غروب شب عید فطر وارد خانه‌اش شده باشد، باید زکات او را بدهد (امام خمینی (ره)، مسئله ۱۹۹۵).

۳۷-۲. محاسبه زکات فطره برای اقتصاد ایران

همانطوری که گفته شد زکات فطره در پایان ماه مبارک رمضان بر افراد واجب می‌شود و مقدار آن یک صاع از قوت غالب افراد است. از آنجا که معمولاً بیشترین استفاده مردم از نان است و بر هر سفره‌ای نان به عنوان قوت اصلی اعضای خانواده است، لذا

زکات فطره معمولاً بر حسب گندم پرداخت می‌شود. ما نیز در تحلیل‌های خود گندم را به عنوان معیار زکات فطره قرار می‌دهیم.

برای محاسبات به اطلاعاتی نیاز داریم که آنها را در جدول زیر می‌آوریم، آنچه که در ستون آخر آمده است مقدار زکات فطره بالقوه در ایران را نشان می‌دهد.

جدول (۱۳): محاسبه زکات فطره برای اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷

سال	جمعیت کل	درصد افراد در حد فقر مطلق ^۱	جمعیت مشمول پرداخت زکات ^۲	متوسط قیمت ^۳ کیلو گندم (تومان) ^۳	مقدار زکات فطره بالقوه (تومان)
۱۳۸۰	۶۵۳۰۱۰۰۰	۱۵ درصد	۵۵۵۰۵۸۵۰	۳۱۵	۱۷۴۸۴۳۴۲۷۵۰
۱۳۸۱	۶۶۳۰۰۰۰۰	۱۵ درصد	۵۶۳۵۵۰۰۰	۳۹۰	۲۱۹۷۸۴۵۰۰۰۰
۱۳۸۲	۶۷۳۱۵۰۰۰	۱۵ درصد	۵۷۲۱۷۷۵۰	۴۵۰	۲۵۷۴۷۹۸۷۵۰۰
۱۳۸۳	۶۸۳۴۵۰۰۰	۱۵ درصد	۵۸۰۹۳۲۵۰	۵۱۰	۲۹۶۲۷۵۵۷۵۰۰
۱۳۸۴	۶۹۳۹۰۰۰۰	۱۵ درصد	۵۸۹۸۱۵۰۰	۵۵۸	۳۳۹۱۱۶۷۷۰۰۰
۱۳۸۵	۷۰۴۹۶۰۰۰	۱۵ درصد	۵۹۹۲۱۶۰۰	۷۵۰ ^۴	۴۴۹۴۱۲۰۰۰۰
۱۳۸۶	۷۱۵۳۲۰۰۰	۱۵ درصد	۶۰۸۰۲۲۰۰	۹۰۰	۵۴۷۲۱۹۸۰۰۰۰

^۱عدم وجود اطلاعات رسمی برای سال‌های اخیر:

۱- براساس شاخص‌های فقر و نابرابری توزیع درآمد در ایران در سال ۱۳۷۵ (۹۷-۱۹۹۶) مرکز آمار ایران، درصد جمعیت زیر خط فقر شهری ۹/۱۲، روستایی ۱۰/۲۶ و ملی ۹/۱۹ می‌باشد. منبع: سایت مرکز آمار ایران، نماگرهای اقتصادی جمهوری اسلامی ایران سال ۱۳۸۱.

۲- بر اساس اظهارات عادل آذر رئیس مرکز آمار ایران، بیش از ۱۰ میلیون نفر زیر خط فقر مطلق به سر می‌برند که با توجه به جمعیت ۷۰ میلیونی ایران حدود ۱۵ درصد است.

^۲ درصد افراد غیرمسلمان در ایران به نسبت مسلمان بسیار ناچیز است و لذا از ورود آن به جدول خودداری کرده‌ایم.

این ستون از حاصل ضرب جمعیت بالای ۱۵ سال در ۰/۸۵ به دست آمده است.

^۳ سایت نشریات مرکز آمار ایران، متوسط قیمت گندم به تفکیک سال و ماه.

^۴ از سال ۸۵ به بعد مقدار زکات فطره به طور رسمی از سوی مراجع تعیین گردیده است.

برآورد ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران و مقایسه آن با زکات پرداختی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ □ ۱۰۳

۷۴۰۳۵۶۸۰۰۰۰	۱۲۰۰	۶۱۶۹۶۴۰۰	۱۵ درصد	۷۲۵۸۴۰۰۰	۱۳۸۷
۹۳۹۰۵۰۲۵۰۰۰	۱۵۰۰	۶۲۶۰۳۳۵۰	۱۵ درصد	۷۳۶۵۱۰۰۰	۱۳۸۸
۹۵۲۸۴۵۷۵۰۰۰	۱۵۰۰	۶۳۵۲۳۰۵۰	۱۵ درصد	۷۴۷۳۳۰۰۰	۱۳۸۹

۸. مقایسه درآمدهای بالقوه و بالفعل زکات

در این قسمت می‌توانیم به مقایسه درآمدهای بالقوه و بالفعل حاصل از زکات در اقتصاد ایران بپردازیم و وضعیت پرداخت آن را در ایران مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم. نتایج مورد نظر را در جدول زیر خلاصه کرده‌ایم:

جدول (۱۴): برآورد درآمدهای دولت اسلامی در جهت تأمین حداقل معیشت

خانوارهای ایرانی برای سال‌های ۸۰ تا ۸۹

ارقام به میلیارد ریال (بدون در نظر گرفتن اعشار)

سال	زکات غلات اربعه	زکات انعام ثلاثه	زکات نقدین	زکات فطره	جمع زکات بالقوه بدون فطره ^۱	زکات بالفعل	درصد پرداخت بالفعل به بالقوه
۱۳۸۰	۲۲۹	۲۵۱	۰	۱۷۴	۴۸۰	-	-
۱۳۸۱	۳۰۲	۷۳۰	۰	۲۱۹	۶۰۹	-	-
۱۳۸۲	۳۶۶	۹۳۷	۰	۲۵۷	۷۴۵	-	-
۱۳۸۳	۵۴۱	۷۴۴	۰	۲۹۶	۸۶۲	۱۲	۱/۳
۱۳۸۴	۸۴۸	۸۵۱	۰	۳۲۹	۱۰۰۶	۲۳	۲/۲
۱۳۸۵	۵۶۰	۴۶۰	۰	۴۴۹	۱۲۰۹	۵۳	۴/۳
۱۳۸۶	۲۷۵	۷۶۹	۰	۵۴۷	۱۵۲۱	۱۲۶	۸/۲
۱۳۸۷	۷۷۸	۹۷۸	۰	۷۴۰	۱۷۵۶	۲۳۸	۱۳/۵
۱۳۸۸	۲۹۳	۱۲۲۲	۰	۹۳۹	۲۱۵۴	۶۵۰	۳۰/۱
۱۳۸۹	۱۰۹۰	۱۴۲۹	۰	۹۵۲	۲۵۱۹	۷۴۰	۲۹/۳

مأخذ: محاسبات صورت گرفته در طول فصل و دبیرخانه ستاد احیای زکات کشور

آمار دقیق در مورد زکات فطره بالفعل وجود ندارد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این تحقیق به دنبال آن بودیم که ظرفیت بالقوه زکات موارد نه‌گانه و زکات فطره در اقتصاد ایران را مورد محاسبه قرار دهیم و آن را با درآمدهای بالفعل حاصل از زکات در جامعه مورد مقایسه قرار دهیم. به این منظور تمامی تولیدات مشمول زکاتی را که به حد نصاب رسیده بودند مورد محاسبه قرار داده و از سودی که برای تولیدکنندگان به همراه داشت، میزان زکات را محاسبه کردیم.

از طرفی با استناد به آمار ستاد احیای زکات در مورد درآمدهای زکات در طول سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۹، به بررسی این نکته پرداختیم که در ایران چند درصد از آنچه که باید به عناوین زکات پرداخت شود، پرداخت می‌شود. نتایجی را بدست آوردیم که خلاصه آن را می‌توانیم در جدول شماره ۱۴ مشاهده نماییم.

از جدول شماره ۱۴ چند نکته به ذهن متبادر می‌شود که آن‌ها را به عنوان نتایج این تحقیق ارائه می‌کنیم:

- ۱- در طول سال‌های اخیر، مقدار زکات پرداختی از سوی مردم به جهش قابل ملاحظه‌ای کرده است. بگونه‌ای که از سال ۸۳ که میزان پرداخت زکات ۱/۳ درصد بوده است در سال ۸۹ به ۲۹/۳ درصد افزایش یافته است که این افزایش برای ۷ سال بسیار خوب و رضایت بخش است.
- ۲- هرچند در سال‌های اخیر جهش فوق‌العاده‌ای در درآمدهای زکات داشته‌ایم، اما در مجموع میزان زکات پرداختی بسیار ناچیز بوده، انتظار می‌رود در یک کشور اسلامی این مقدار به چیزی بالاتر از ۷۰ درصد نیز برسد.
- ۳- مقایسه آمار زکات بالقوه فطره و زکات بالفعل ایران دلالت بر آن دارد که زکات فطره در شرایط فعلی می‌تواند مکمل بسیار مناسبی برای زکات موارد نه‌گانه باشد. لذا سرمایه‌گذاری ستاد احیای زکات بر زکات فطره و جمع‌آوری آن برای مصرف هدفمند و متمرکز توصیه می‌شود.

کتابنامه

- ابوجعفر الصدوق محمد بن علی بن الحسین ابن بابویه القمی (۱۴۰۸ق)، *علل الشرایع*، بیروت - لبنان، مؤسسه الاعلمی، الطبعة الاولى، الجزء الثاني، ص ۶۸.
- ابوجعفر الصدوق محمد بن علی بن الحسین ابن بابویه القمی (۱۴۱۳ق)، *من لایحضره الفقیه*، الجزء الثاني، کتاب الزکاة، تحقیق العلامة الشیخ محمد جواد الفقیه، بیروت، دار الاضواء، الطبعة الثانية.
- اسماعیل پوردره، مهدی (۱۳۸۷)، «الگوی مناسب مؤسسات مالی زکات در جمهوری اسلامی ایران»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق(ع)*.
- الزحیلی، وهبة (۲۰۰۹م)، *الفقه الاسلامی و ادله*.
- الصدر، محمدباقر (۱۳۹۸ق)، *اقتصادنا*، دارالکتب اللیبانی و دارالکتاب المصری، بیروت و القاهرة.
- الامام الخمينی (۱۴۲۱ق)، *تحریر الوسیله*، مؤسسه تنظیم و نشر آثار الامام الخمينی، الطبعة الاولى المجلد الاول، کتاب الزکوة، قم، بهار ۱۳۷۹، صص ۲۹۴-۳۳۰.
- ثامنی کیوانی، فرشاد (۱۳۷۷)، «محاسبه ظرفیت بالقوه زکات در اقتصاد ایران»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس*.
- زمانی فر، حسین (۱۳۸۲)، «ارزیابی توان فقرزدایی زکات در برخی از استان‌های منتخب»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران*.
- صدر، شهید سیدمحمدباقر، *این است نقش عبادات*، قم، نشر حجت، صص ۴۵-۶۲.
- عسکری، محمد مهدی (۱۳۸۰)، «مقایسه تحلیلی آثار اقتصادی زکات و مالیه تورمی»، *پایان‌نامه دکتری دانشگاه امام صادق(ع)*.
- عسکری، محمد مهدی (۱۳۸۴)، *تحلیل نظری زکات*، دانشگاه امام صادق(ع).
- قاروبی تبریزی، حسن (۱۴۰۸ق)، *النضید (شرح فارسی بر شرح اللمعة دمشقیة)*، ج ۴، قم، نشر کتابفروشی داوری.

کیاء الحسینی، سیدضیاءالدین (۱۳۸۷)، «نقش زکات فطره در فقرزدایی مطالعه موردی:

ایران ۱۳۸۵-۱۳۷۰»، *اقتصاد اسلامی*، شماره ۳۱.

گیلک حکیم‌آبادی، محمدتقی (۱۳۸۵)، «بررسی توان زکات گندم و جو در کاهش فقر

مطالعه موردی استان گلستان»، *نامه مفید*، شماره ۵۴، صص ۱۰۱-۱۲۲.

منتظری، حسینعلی (۱۳۶۲)، *کتاب الزکاه*، مکتب الاعلام الاسلامی.

www.sci.org.ir مرکز آمار ایران.

www.cbi.ir بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

www.maj.ir وزارت جهاد کشاورزی.

www2.refah.gov.ir وزارت رفاه.

www.noormags.com پایگاه تخصصی مجلات نورمگ.

www.magiran.com پایگاه تخصصی مجلات مگ ایران.

www.sid.ir نمایه نشریات علمی پژوهشی کشور.

www.irandoc.ac.ir پایگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

www.hawzah.net پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی